

Донченко О.І.

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри загальноправових дисциплін
та міжнародного права
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова

ПРАВОВИЙ МЕНТАЛІТЕТ У ПРАВОВІЙ РЕАЛЬНОСТІ

Відомо, що «правова система не зводиться до сукупності правових норм, які видаються й санкціонуються державою, а включає у себе також правову культуру, правову ідеологію, правову свідомість, правову ментальність, правові традиції, звичаї та багато інших елементів, які прямо пов'язуються не з державою, а із суспільним життям, із моральними цінностями, що панують у ньому, з повагою до справедливості» [1, с. 51]. У цьому контексті цікаво звернутися до вітчизняної наукової літератури щодо визначення правового менталітету, яких налічується кілька десятків. Цінність численних визначень полягає у тому, що вони розкривають різні аспекти правового менталітету, його структуру, характерні ознаки, особливості прояву та впливу на державно-правовий розвиток суспільства.

Правовий менталітет, як зазначає С.Б. Жданенко, проявляється на двох рівнях: усвідомленому (розуміння справедливості-несправедливості, оцінювання конкретних подій із погляду правового належного) та неусвідомленому (переживання стосовно своїх прав та обов'язків, правові емоції, що постають у формі задоволення, незадоволення, обурення). У результаті правовий менталітет виявляється у формі прислів'я, приказок, міфів, казок, анекдотів [2, с. 185].

На думку Є.О. Харитонова та О.І. Харитонової, правовий менталітет являє собою глибинний рівень суспільної свідомості і систему життєвих установок, що визначають ставлення до явищ і характер діяльності населення; це механізм, який визначає характер думок і поведінки певної спільноти, а базується він «не на системі логічних категорій і понять, а на образах або стереотипах думок, уявлень, дій, які спонукають людину до певних типів реакцій» [3, с. 54].

О.В. Волошенко указує, що «правовий менталітет, говорячи образно, забарвлює правосвідомість у консервативні кольори» [4, с. 46], людина в процесі соціалізації вбирає у себе ключові риси характеру свого народу, внаслідок чого певні погляди та оцінки сприймаються ним як звичайні речі, а поведінка та реакції набувають напіваавтоматичного характеру, але первинним для таких індивідуальних стереотипів усе ж є правовий менталітет соціальної спільноти. Якщо правосвідомість – це складна система відображення правових реалій в поглядах, почуттях, теоріях, то правовий менталітет виступає первинним чинником або первинним рівнем правосвідомості .

Деякі автори зазначають, що «...менталітет постає в науковій літературі як глибинне й малоусвідомлюване соціально-психічне утворення, яке не є ідеологією, оскільки на відміну від останньої залишається переважно сферою невідрефлексованого й логічно не виявленого..» [5, с. 16–17], і тому слід уважати некоректним трактування правового менталітету як певного «рівня суспільної свідомості» чи складника правової свідомості. Це підтверджує тезу, що правовий менталітет не тотожний правосвідомості, він не збігається з думками, які висловлює людина, проте знаходиться за ними і визначає межу між тим, що людина може помислити і допустити, і тим, що вона відчуває як немис-

лиме або неможливе, він виступає скоріше як характеристика рівня та спрямованості правосвідомості.

Із цього випливає очевидність впливу правового менталітету на зміни в правовій системі, яка «тісно пов'язується з внутрішнім світом кожного окремого народу, а ментальна змістовність цього внутрішнього світу справляє неабиякий вплив на механізми організації й самоорганізації в соціумі» [1, с. 49].

Погоджуємося, що «менталітет характеризується як один із чинників, що здійснюють інтегруючий вплив на свідомість суспільства і забезпечують безперервність та наступність у його розвитку» [3, с. 55], тому ментальність суспільства є відображенням культурного, історичного, національного і соціального досвіду, пропущеного через свідомість конкретної особи.

Отже, можемо сказати, що правосвідомість визначає динаміку, оскільки погляди, почуття та теорії змінюються, а правовий менталітет визначає статику, оскільки характеризується тривалістю, стабільністю, стійкістю.

Вважаємо, що правовий менталітет і правосвідомість явища самотійні, але взаємопов'язані так, що правовий менталітет дає основу для формування і прояву правосвідомості (погляди, почуття, мислення, теорії), а правосвідомість, своєю чергою, дає «підживлення» для функціонування правового менталітету. У зв'язку із цим можна припустити зворотний вплив та можливість реальної трансформації ментальних засад суспільства через зміни суспільної правосвідомості.

Процес зміни правового менталітету є довготривалим, але реальним, адже правосвідомість визначається об'єктивними, реальними умовами життя, і, змінивши їх, можливо змінити правосвідомість, а як логічний результат цього – відбувається зміна правового менталітету. Всі державно-правові процеси відбуваються за участю уповноважених

державою суб'єктів, які є втіленням ментальних установок народу в цілому, що виражають уявлення народу про свободу, рівність, справедливість, честь і гідність людини.

В умовах проголошення владою курсу на євроінтеграцію вкрай важливим і актуальним є створення з боку держави належних умови для підвищення рівня правосвідомості, що призведе до поступової трансформації глибинних ментальних установок суспільства, адже правовий менталітет як частина суспільного менталітету виступає своєрідною призмою, через яку суспільство сприймає правові реалії, оцінює їх та приймає участь у подальшому державно-правовому розвитку суспільства [6, с. 13].

Список використаних джерел:

1. Копельців-Левицька Є.Д. Євроінтеграційні наміри українців крізь призму правового менталітету. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 48–54.
2. Жданенко С.Б. Правовий менталітет та правове виховання. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія»*. 2013. № 4. С. 184–189.
3. Харитонов Є.О., Харитонова О.І. Менталітет, правоментальність та концепт приватного права. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук*. 2016. № 8. С. 53–59.
4. Волошенюк О.В. Правовий менталітет як складова суспільної правосвідомості. *Форум права*. 2015. № 1. С. 42–47.
5. Гладкий С.О. Правовий менталітет як об'єкт правового самопізнання. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 2. С. 14–17.
6. Донченко О.І. Колективізм і індивідуалізм як фактори формування правового менталітету. *Правова держава*. 2017. № 28. С. 13–20.